

Sissejuhatus märksõnastamise metoodikasse

Märksõnastamise metoodika on põhimõtete, reeglite ja töövõtete kogum, mille alusel avatakse teavikute sisu märksõnadega ja tehakse need kasutajale kättesaadavaks.

Metoodika eesmärgiks on tagada märksõnastamise *kvaliteet* ning *järjepidevus ja ühtsus*.

Kvaliteedi põhiline hindaja on kasutaja. Pragmaatilisest seisukohast on kvaliteetne märksõnastamine selline, mille tulemusel leitakse andmebaasist õiged kirjed (need, mis vastavad infovajadusele) ja ebarelevantseid välja ei otsita.

Järjepidevus ja ühtsus tähendab, et märksõnastajad võtavad analoogiliste juhtumite puhul vastu analoogilisi otsustusi: 1) eri ajahetkedel (järjepidevus); 2) eri märksõnastajad eri kohtades (ühtsus). Absoluutset ühtsust ja järjepidevust pole võimalik saavutada, sest inimesed mõtlevad ja analüüsivad teavikute sisu paratamatult erinevalt. Aga ka päringud ühe ja sama teema kohta pole ühesugused.

Märksõnastamise üldmetoodika koondab need põhimõtted ja reeglid, millest lähtutakse kõigi ainevaldkondade teavikute märksõnastamisel.

Märksõnastamise erimetoodika koondab neid põhimõtteid ja reegleid, mis on olulised mingi ühe valdkonna teavikute või mingi erilaadi märksõnastamisel.

Ei ole olemas üht ja ainukest õiget märksõnastamise meetodit. See sõltub paljudest asjaoludest:

- kes on lugeja e. kasutaja
- milline on märksõnastatav aines ja milline on soovitud väljund
- kas on olemas märksõnastik ja milline see on
- kasutada olevad ressursid
- konkreetse infosüsteemi omadused

Märksõnastamise tasemed

- adekvaatne (teavikukohane) märksõnastamine – vaadeldakse teavikut tervikuna, mitte selle üksikuid osi; märksõnade spetsiifilisus vastab ainekogu spetsiifilisusele
- üldistav märksõnastamine – teaviku ainekogu paigutatakse laiemale teemale alla; märksõnad on üldisemad kui teose ainekogu

- süvamärksõnastamine – lisaks teose kui terviku vaatlusele peegeldatakse ka eraldi selle üksikuid osi; märksõnad on spetsiifilisemad kui teose ainestik tervikuna

Märksõnastamise ammendavus ja spetsiifilisus

- ammendavus e. põhjalikkus näitab, kuivõrd paljudest aspektidest sisu peegeldatakse; määratakse metoodiliste otsustustega
- spetsiifilisus e. sügavus näitab, kui kitsa või laia tähendusega märksõnu kasutatakse; määratakse märksõnastikuga

Märksõnastamise käik (etapid)

1. Teaviku uurimine ja selle ainevaldkonna kindlakstegemine
 - pealkiri, sisukord, sissejuhatus, kokkuvõte, peatükkide algused ja lõpud jms
 - sõnastada endale 1-2 lausega, millest jutt käib
2. Sisu seisukohast oluliste mõistete kindlakstegemine
 - lähtuda sellest, kas eesmärgiks üldistav, adekvaatne või süvamärksõnastamine
 - kõigepealt leida põhiteemat väljendav(ad) mõiste(d)
 - siis leida põhiteemat täpsustavad ja olulisi kõrvalteemasid väljendavad mõisted, lähtudes nõutavast ammendavusest
 - siis otsustada, kas on vaja esile tuua teose vormi puudutavaid mõisteid
3. Nende mõistete väljendamine märksõnadega ("tõlkimine")
 - kasutatavast märksõnastikust tuleb otsida leitud mõistetele kõige täpsemalt vastavad märksõnad (spetsiifilise märksõna põhimõte)
4. Märksõnade omistamine teavikule (kirjele)
 - eelkoordinatsioon (märksõnad ühendatakse liitmärksõnaks märksõnastamise ajal kindlate reeglite järgi; liitmärksõna väljendab kompleksset teemat tervikuna)
 - järelkoordinatsioon (märksõnad lisatakse kirjele liitmärksõnade loendina, kombinatsioon saab moodustada otsingul; liitmärksõnad väljendavad võimalikult lihtmõisteid)
 - õigetele väljadele andmebaasis

Koostanud Sirje Nilbe